

УДК 332.024

О. І. Карий,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу і логістики
Національного університету «Львівська політехніка»
zhowkwa@mail.ru

ІЄРАРХІЯ ДОВГО- І СЕРЕДНЬОСТРОКОВОЇ ПЛАНОВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ МІСТ

У статті проаналізовано нормативну базу та практику розробки довго- і середньострокової документації з розвитку малих та середніх міст в Україні, запропоновано шляхи взаємоузгодження такої документації та забезпечення її виконання. На основі аналізу сутнісних характеристик документів, що регламентують середньо- і довгостроковий розвиток малих та середніх міст, запропоновано ієрархію довго- і середньострокової планової документації в органах місцевого самоврядування цих міст.

Ключові слова: планова документація, стратегічний план, малі та середні міста.

О. И. Карый
ИЕРАРХИЯ ДОЛГО- И СРЕДНЕСРОЧНОЙ
ПЛАНОВОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ В ОРГАНАХ
МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ
МАЛЫХ И СРЕДНИХ ГОРОДОВ

В статье проанализирована нормативная база и практика разработки долго- и среднесрочной документации развития малых и средних городов в Украине, предложены пути согласования такой документации и обеспечения ее исполнения. На основе анализа смысловых характеристик документов, которые регламентируют среднее- и долгосрочное развитие малых и средних городов, предложено иерархию долго- и среднесрочной плановой документации в органах местного самоуправления этих городов.

Ключевые слова: плановая документация, стратегический план, малые и средние города.

O. I. Karyy
HIERARCHY OF LONG AND MIDDLE TERM
PLANNING DOCUMENTATION IN
LOCAL SELF-GOVERNMENTS OF
SMALL AND MIDDLE CITIES

The legislative base and practices of long and middle term planning documentation on the development creation of small and middle cities are analyzed; the ways of documentation harmonization and ensuring of its execution are suggested in the article. The hierarchy of long and middle term planning documentation in local self-governments of small and middle cities is suggested on the basis of the essence analysis of the documents that regulate middle and long term development of such cities.

Key words: planning documentation, strategic plan, small and middle cities.

Постановка проблеми. Представники державної влади та органів місцевого самоврядування давно наголошують на необхідності проведення реформи у сфері управління розвитком малих і середніх міст України. Водночас, політики та державні службовці намагаються уникати відповідальності за взятими їхніми організаціями зобов'язаннями, задекларованими у численних планових документах. Як правило, завжди є можливість послатися на брак фінансування з державного і місцевого бюджетів, відсутність підтримки з боку держави, області, району, інших організацій або навіть інших підрозділів однієї державної структури. У цій ситуації актуалізується необхідність створення системи розробки довго- та середньострокової планової документації в органах місцевого самоврядування малих і середніх міст, яка б забезпечила узгодження інтересів різних суб'єктів розвитку цих міст, а також гарантувала відповідне фінансування для виконання прийнятих планів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Планування, як обов'язкова функція управління, є невід'ємною складовою ефективного керування на рівні держави, регіону, населеного пункту, окремої організації і навіть людини. Специфікою розробки планів розвитку міст займалися не лише фахівці з державного та місцевого розвитку [1; 2; 3; 4], а й історики [5; 6; 7] і документознавці [8; 9].

У 2006 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [10], де визна-

чено ключові проблеми регіонального розвитку, пріоритети державної регіональної політики з погляду загальнонаціональних потреб та інтересів на період до 2015 року. У розділі V цієї постанови зазначено, що її реалізація вимагає вдосконалення порядку регламентації загальнодержавного і регіонального прогнозування та планування соціально-економічного розвитку (визначення статусу стратегічних документів, запровадження принципів регіонального програмування і планування). Законом України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» [11] одним із основних напрямів названо підвищення впливу територіальних громад, органів місцевого самоврядування на процес розробки та виконання програм розвитку малих міст. Проте методичне і нормативне забезпечення розробки планів та програм розвитку малих і середніх міст досі остаточно не сформовано.

Загалом можна погодитися з висновками, поданими в Концепції Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 рр. [12], що законодавча неврегульованість механізмів перспективного розвитку малих міст та недостатнє врахування їх специфіки загострили проблеми соціально-економічного розвитку, призвели до занепаду житлово-комунального і шляхового господарства, значного підвищення рівня безробіття, зuboжіння населення. Виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку малих і середніх міст не забезпечується їх власними фінансовими ресурсами та коштами державного бюджету. На жаль, у бюджеті

України на 2012 р. коштів на фінансування цієї програми не передбачено [13, с. 15]. Таким чином, існує проблема декларативності й неузгодженості планової документації з розвитку малих та середніх міст.

Мета статті: проаналізувати нормативну базу і практику розробки довго- та середньострокової документації з розвитку малих і середніх українських міст та запропонувати шляхи її взаємоузгодження і виконання.

Основні результати дослідження. Нормативно-правове поле діяльності органів місцевого самоврядування малих і середніх міст, а також необхідність управління місцевим розвитком вимагають розробки численних середньо- і довгострокових планових документів.

Згідно із Конституцією України [14], органам місцевого самоврядування, у тому числі малих і середніх міст, надано широкі права для здійснення економічного та соціального розвитку на своїй території.

Згідно із статтею 7 Конституції в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування, яке згідно зі статтею 140 Основного Закону є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

У статті 143 зазначено, що органи місцевого самоврядування затверджують програми соціально-економічного і культурного розвитку, бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць та контролюють їх виконання.

У статті 144 Основного Закону сказано, що органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Таким чином, Конституція України дає право органам місцевого самоврядування у межах власних компетенцій розробляти середньо- і довгострокові плани соціально-економічного розвитку міст та, у разі затвердження рішенням міської ради, робить їх обов'язковими до виконання на території міста.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [15], до виключних компетенцій міських рад (стаття 26) належить затвердження програм соціально-економічного і культурного розвитку міст, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування.

Згідно зі статтями 4, 9, 10, 11 та 18 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [16] передбачено розроблення прогнозів економічного та соціального розвитку міст на п'ять років і розроблення програм економічного та соціального розвитку міст на один рік. За необхідності прогнозні й програмні документи економічного і соціального розвитку можна розробляти на триваліший період.

Статтею 5 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [17] передбачено, що програми розвитку регіонів та населених пунктів, програми господарського, соціального і культурного розвитку повинні узгоджуватися з містобудівною документацією відповідного рівня.

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про основи містобудування» [18], до компетенції сільських, селищних, міських рад у сфері містобудування на відповідній території належить затвердження відповідно до законодавства місцевих програм, генеральних планів відповідних населе-

них пунктів, планів зонування територій, а за відсутності затверджених в установленому порядку плану зонування території – детальних планів території.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» [19] серед першочергових завдань забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст на місцевому рівні виділяє забезпечення розроблення і реалізації програм соціально-економічного розвитку малих міст на тривалу перспективу.

Системний підхід до управління місцевим розвитком вимагає узгодження цілей та планів розвитку малих і середніх міст з районами та областями, у межах яких вони знаходяться. Пріоритетні напрями розвитку в областях визначені в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [20] (табл.).

Основні пріоритети розвитку регіонів України згідно із Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 р.		
Пріоритетний напрям, визначений для області	Кількість областей	Області, для яких визначено цей напрям
Розбудова та модернізація транспортної інфраструктури	22	Усі, за винятком Донецької, Житомирської та Чернігівської
Розвиток машинобудування	17	Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
Розвиток туристичної та курортно-рекреаційної сфери	15	Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська
Розвиток агропромислового комплексу	15	Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
Водозабезпечення. Захист територій від підтоплення	14	Автономна Республіка Крим, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Херсонська, Чернівецька
Впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій	12	Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Донецька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Одеська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська

Джерело: Власна розробка на основі [20]

За результатами аналізу стратегій соціально-економічного розвитку Вінницької [21], Волинської [22], Миколаївської [23], Івано-Франківської [24], Луганської [25], Одеської [26], Херсонської [27], Хмельницької [28], Запорізької [29], Львівської [30], Тернопільської [31], Черкаської [32], Сумської [33], Харківської [34], Чернігівської [35], Закарпатської [36] областей нами виділено такі особливості стратегічних планів та стратегій розвитку областей України: 1) відсутність стандартизованої термінології, що ускладнює порівняльний аналіз документів; 2) попри те, що більшість документів визначає пріоритетні напрями розвитку області, у разі подальшої деталізації планів ці пріоритети розмиваються; 3) стратегічні цілі, як правило, визначаються за наявними функціональними підрозділами облдержадміністрацій; 4) окремі напрями, цілі та завдання часто по-різному формулюються в різних частинах документа; 5) подеколи мета документа визначається зовсім по-іншому в різних розділах тексту; 6) під ці документи можна «підігнати» фактично будь-які цілі й завдання стратегічного плану розвитку міста; 7) деякі стратегічні та операційні цілі й завдання явно виходять за межі повноважень облдержадміністрацій та обласних рад; 8) різні власники стратегій розвитку області: в одних випадках – це облдержадміністрації, в інших – обласні ради, є і спільні рішення; 9) окремі стратегії розвитку областей одночасно визначають пріоритети розвитку міст обласного значення.

Відповідно до ч. 2 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [15], ст. 5 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» [37], Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» [38] обласні ради та Кабінет Міністрів України можуть укласти угоди щодо соціально-економічного розвитку певної області. Такі угоди укладено між Кабінетом Міністрів України і Донецькою [39 і 40], Львівською [41], Вінницькою [42], Волинською [43], Івано-Франківською [44] та Херсонською [45] областями. В ідеалі, укладання подібних угод дає можливість узгоджувати державні пріоритети регіонального розвитку з регіональними пріоритетами, концентрувати державні та місцеві ресурси для їх виконання [46, с. 30].

Аналіз угод між Кабінетом Міністрів України й обласними радами показує, що основною метою цих документів є отримання згоди від Кабінету Міністрів України надати фінансову підтримку виконанню стратегій розвитку областей з державного бюджету шляхом узгодженої діяльності сторін щодо здійснення спільних заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації в області Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» та стратегій розвитку областей. Хоч практика показує, що обидві сторони рідко виконували в повному обсязі взяті на себе зобов'язання, проте позитивним аспектом цих угод була конкретизація цілей стратегій розвитку областей шляхом визначення конкретних об'єктів та робіт, які мають бути виконані, а також необхідних для цього джерел фінансування.

Загалом нормативна база в Україні є достатньою для органів місцевого самоврядування, щоб займатися плануванням розвитку малих і середніх міст, проте вона має радше рекомендаційний характер, оскільки фактично не передбачає санкцій за недотримання прийнятих планів, за винятком бюджету міста. Чинна нормативна база дозволяє громадам міст самостійно вибирати цілі розвитку, проте не вказує на джерела ресурсів для управління своїм розвитком малим і середнім містам.

На нашу думку, ключовим елементом, який може пов'язати всю планову документацію з розвитку малих і середніх міст, є стратегічний план їх розвитку. Базуючись на цій ідеї та результатах узагальнення нинішнього законодавчого поля для розробки планової документації з розвитку малих і середніх міст України, пропонуємо цілісну систему планової документації на рівні міста (рис.).

Запропонована схема була успішно апробована на практиці при розробці стратегічного плану розвитку міста Виноградова [47] Закарпатської області на 2010–2020 рр.

Стратегічний план розвитку міста Виноградова узгоджений із «Стратегією економічного і соціального розвитку Виноградівського району до 2015 року» та «Регіональною стратегією розвитку Закарпатської області до 2015 року» [36]. У «Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року» визначено стратегічні напрями (пріоритети) економічного і соціального розвитку Закарпатської області: 1) забезпечення комфортного проживання й побуту всіх мешканців територіальної громади; 2) організація сприятливих умов для всіх видів відпочинку мешканців регіону; 3) створення необхідної кількості робочих місць та підвищення рівня доходів.

Зокрема у Стратегічному плані розвитку міста Виноградова розвинуто перший і третій напрями стратегії розвитку області. Оскільки в місті існує непогана інфраструктура для санаторно-курортного лікування та туризму, формування сприятливих умов для всіх видів відпочинку мешканців регіону не вимагає тепер особливої уваги в місті.

Розроблений документ також узгоджений із «Стратегією економічного та соціального розвитку Виноградівського району до 2015 року». Наприклад, стратегічними пріоритетами розвитку Виноградівського району визначено організацію транскордонного співробітництва і розбудову прикордонної інфраструктури, що відповідає напрямку № 2 «Виноградів – суб'єкт міжнародного співробітництва»; пріоритет розвитку району «Розвиток людського потенціалу та соціальної сфери» конкретизовано в напрямі № 1 «Виноградів – місто високої якості життя»; напрям № 3 «Виноградів – місто, відкрите для бізнесу та інвестицій» спрямовано на реалізацію пріоритету розвитку Виноградівського району «Формування високоефективного виробничого комплексу району». Під час розроблення стратегічного плану розвитку міста також взято до уваги галузеві програми з розвитку Виноградівського району.

Висновки. Отже, можна зробити такі пропозиції і висновки щодо узгодження довго- та середньострокової планової документації з розвитку малих і середніх міст:

- 1) з метою гарантування прав громад малих та середніх міст щодо самостійного визначення свого розвитку головним плановим документом на рівні міста слід вважати стратегічний план комплексного розвитку міста;
- 2) з метою забезпечення реалізації державних інтересів, а також інтересів громад області та району, до яких належить місто, передбачити узгодження змісту стратегічного плану комплексного розвитку міста із загальнодержавними програмами і стратегіями розвитку, угодою щодо регіонального розвитку відповідної області між Кабінетом Міністрів України та обласною радою, стратегією розвитку області, стратегічним планом розвитку району, багаторічними комплексними і галузевими обласними та районними програмами;
- 3) з метою досягнення обраних стратегічних цілей розвитку міста передбачити обов'язковість розробки генерального плану міста, багаторічного інвестиційного плану, багаторічних комплексних і галузевих міських програм,

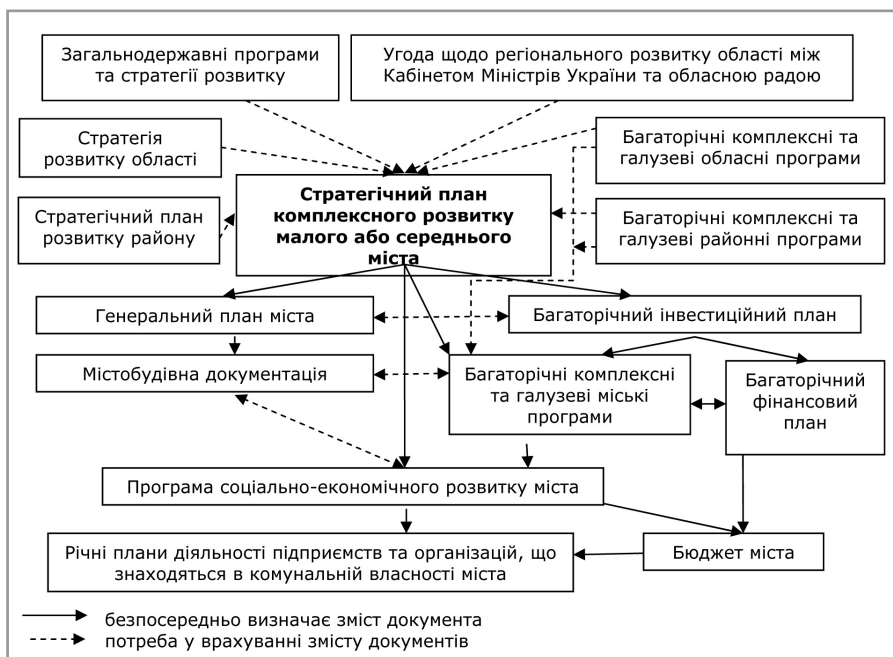

Рис. Ієрархія довго- і середньострокової планової документації з розвитку малих та середніх міст
Джерело: Власна розробка автора

програм соціально-економічного розвитку міста, бюджету міста та іншої планової документації на рівні міста на основі прийнятого міською радою стратегічного плану комплексного розвитку міста;

4) передбачити відповідальність органів місцевого самоврядування за виконання взятих на себе у стратегічному плані розвитку міста зобов'язань.

Література

- Панасюк Б. Я. Державна планова система України: історія становлення та розвитку / Б. Я. Панасюк. – К. : КНЕУ, 2005. – 412 с.
- Blakely E. J. Planning local economic development: theory and practice / E. J. Blakely, N. G. Leigh. – Thousand Oaks : SAGE Publications, Inc., 2010. – 445 p.
- Шаров Ю. П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти / Ю. П. Шаров. – К. : УАДУ, 2001. – 302 с.
- Noworol A. Planowanie rozwoju terytorialnego w skali regionalnej i lokalnej / A. Noworol. – Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007. – 264 s.
- Історичне джерелознавство / [Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівський, Б. І. Корольов та ін.]. – К. : Либідь, 2002. – 488 с.
- Источниковедение. Теория. История. Метод / И. Н. Данилевский, В. В. Кабанов, О. М. Медушевская, М. Ф. Румянцева. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 1998. – 702 с.
- Бондарєва С. О. Планова документація центральних органів виконавчої влади як джерело з історії соціально-культурного розвитку України (20-ті рр. XX ст.) [Електронний ресурс] / С. О. Бондарєва // Гілея : Науковий вісник. – 2011. – № 46. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_46/Gileya46/I31_doc.pdf
- Кулешов С. Управлінське документознавство / С. Кулешов. – К. : ДАККИМ, 2003. – 57 с.
- Бездрако В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток / Валентина Бездрако. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21 липня 2006 р. № 1001 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 30. – С. 36.
- Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 24. – С. 986.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки» від 18 серпня 2010 р. № 1695-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
- Аналіз Державного бюджету на 2012 рік у частині показників місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин // Вісник Асоціації міст України. – 2012. – № 82. – С. 14–16.
- Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24.
- Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 45.
- Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» // Голос України. – 2011. – № 45.
- Закон України «Про основи містобудування» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 52. – С. 683.
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» від 17 березня 2000 р. № 521 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 12. – С. 112.
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21 липня 2006 р. № 1001 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 30. – С. 36.
- Стратегія економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2005–2015 роки. – Вінниця, 2005. – 58 с.
- Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004–2015 роки. – Луцьк, 2004. – 154 с.
- Стратегія економічного і соціального розвитку Миколаївської області на період до 2015 року. – Миколаїв, 2007. – 149 с.
- Стратегія економічного та соціального розвитку території Івано-Франківської області до 2015 року. – Івано-Франківськ : Івано-Франківська обласна державна адміністрація, 2006. – 53 с.
- Стратегія економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року. – Луганськ, 2008. – 80 с.
- Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 року. – Одеса, 2007. – 93 с.
- Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 року. – К. : Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України, 2007. – 279 с.
- Стратегія економічного та соціального розвитку Хмельницької області на 2004–2015 роки. – Хмельницький, 2004. – 60 с.
- Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 року. – Запоріжжя, 2008. – 119 с.
- Стратегія розвитку Львівщини до 2015 року [Електронний ресурс]. – Львів, 2007. – Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/programs/Strategija.zip>
- Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року. – Тернопіль, 2007. – 65 с.
- Стратегія розвитку Черкаської області до 2015 року. – Черкаси, 2007. – 73 с.
- Стратегія соціально-економічного розвитку Сумської області на період до 2015 року. – Суми, 2006. – 113 с.
- Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року. – Харків : ІНЖЕК, 2008. – 352 с.
- Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року. – Чернігів, 2006. – 229 с.
- Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року. – Ужгород, 2006. – 122 с.
- Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» // Офіційний вісник України. – 2007. – № 39. – С. 17.
- Додаткова угода до Угоди щодо регіонального розвитку Донецької області між Кабінетом Міністрів України та Донецькою обласною радою // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 207. – 05.11.
- Угода щодо регіонального розвитку Донецької області між Кабінетом Міністрів України та Донецькою обласною радою // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 198.
- Угода щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України та Львівською обласною радою. – Львів : Біблос, 2009. – 111 с.
- Угода щодо регіонального розвитку Вінницької області між Кабінетом Міністрів України та Вінницькою обласною радою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vinrada.gov.ua/ugoda_shodo_regionalnogo_rozvitku_vinnickoi_oblasti_miz_kabinetom_ministriv_ukraini_ta_vinnickou_oblasnou_radou.htm
- Угода щодо регіонального розвитку Волинської області між Кабінетом Міністрів України та Волинською обласною радою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volynrada.gov.ua/activities/announcements/658.html>
- Угода щодо регіонального розвитку Івано-Франківської області між Кабінетом Міністрів України та Івано-Франківською обласною радою // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 204. – 02.11.
- Угода щодо регіонального розвитку Херсонської області між Кабінетом Міністрів України та Херсонською обласною радою // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 212. – 12.11.
- Поважний А. С. Разработка государственного механизма стимулирования целеполагания регионов : монография / А. С. Поважний, В. Н. Гончаров, В. А. Краюшкин. – Донецьк : СПД Куприянов В.С., 2010. – 200 с.
- Стратегічний план розвитку міста Виноградова на 2010–2020 роки. – Виноградів, 2010. – 58 с.

Стаття надійшла до редакції 14 жовтня 2012 року